ZELFSTANDIG GEMEENTEWEZEN.

INLEIDEND WOORD

BIJ DE STICHTING VAN DEN BOND VAN ANTIREVOLUTIONAIRE GEMEENTERAADSLEDEN,

DOOR

DR. A. KUYPER.

J. BOOTSMA, Electrische Boek- en Kunstdrukkerij, Den Haag.
1908.

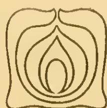
ZELFSTANDIG GEMEENTEWEZEN.

INLEIDEND WOORD

BIJ DE STICHTING VAN DEN BOND VAN ANTIREVOLUTIONAIRE GEMEENTERAADSLEDEN,

DOOR

DR. A. KUYPER.

J. BOOTSMA, Electrische Boek- en Kunstdrukkerij, Den Haag.
1908.

MIJNE HEEREN,

Aan de vereerende uitnoodiging van Uw Stichtingscomité, om hier ter inleiding een kort woord te spreken, gaf ik met ingenomenheid gehoor. Met vreugde heb ik uw poging begroet, om als goede Antirevolutionairen, ook in Uw Gemeenteraadsambt u met elkander te verstaan. Het getuigt van vertrouwen in de kracht van onze beginselen, dat gij ook voor Uw optreden in den Gemeenteraad van die beginselen leiding verwacht. Het spreekt van broederzin, dat ge u vereenigen wilt, om saam met klaarheid de eischen van die leiding te leeren inzien. En uw beleefdheid om aan den Voorzitter van het Centraal Comité hier het eerste woord te gunnen, toont op verblijdende wijze, dat ge van meet af op goede verstandhouding met onze georganiseerde Staatspartij bedacht waart. Ik stel dit te meer op prijs, omdat ik, als ontwerper van ons Program van Beginselen en als opsteller van de Statuten van het Centraal Comité, met het oog op de Gemeenteraden schuld heb te belijden. In 1878 werd aan de Gemeenteraads belangen onder ons nog niet gedacht. Zelfs voor de Provinciale Staten werd toen nog geen regeling voor de stembus-actie voorgedragen. Ons eenig oogmerk in 1878 was, in de Staten-Generaal positie te nemen, en zulks wel uitsluitend in de Tweede Kamer. Dat ooit ook op den vasten burcht van de Eerste Kamer de vlag van het Liberalisme zou worden neergehaald, voorzag destijds niemand. Het „klein bij den weg!" moest toen wel onze leuze zijn, en al wisten we, dat het geloof nooit te veel kan verwachten, toch bleven we in die jaren onzer eerste worsteling voor ons zelfbesef zoo gezond heel klein. We dachten er niet aan, gelijk de Psalmist zegt, om „te wandelen in dingen, die voor ons te hoog waren". En nog als de dag van gisteren heugt 't mij, wat bijna homerisch gelach er in onze kringen opging, toen wijlen Prof. DOEDES in het begin der zeventiger jaren schrijven dorst:

„Wie in de politiek meê wil tellen, moet het beleg durven slaan om 't Regeeringskasteel". Onze macht was destijds zoo luttel, we stonden zoo overal buiten, we treuzelden zoo niets doende als een klein in den hoek gedrongen groepje, dat 't ons even ondenkbaar scheen, ooit de meerderheid in de Eerste Kamer te winnen, als om ooit onze mannen belast te zien met de vorming van een Kabinet. En wel mogen we thans zeggen „*quantum mutatum ab illo*", wat zijn sinds de tijden veranderd! Niet om in het besef der veroverde macht de borst op te steken, maar wel om het gevoel van dank aan onzen God hoog te houden, die zoo wondere keer in ons Nederlandsche Staatsleven tot stand bracht.

Metterdaad verrassend was de uitkomst van onzen volhardenden strijd. Eerst ging die strijd tegen het toenmaals nog machtige Conservatisme met den ouden HEEMSKERK aan het hoofd, en toen die eens zoo breede phalanx, veel spoediger dan iemand had durven verwachten, als een slak versmolt, ondernamen we half aarzelend en schuchterlijk, maar toch met iets van een Davids moed, den hachelijken aanval op het Liberalisme in de vaag zijner kracht. En, zie, pas elf jaar na de stichting van onze georganiseerde partij, d.i. in 1889 was het Liberalisme reeds voor de eerste maal teruggeslagen, en formeerde MACKAY zijn Kabinet. Dit had onze kracht overspannen, en met verbeten woede wierp men ons toen in 1901 weer uit het Kabinet, en driemaal zagen we toen weer onze tegenstanders triomfeeren, onder ROËLL eerst, toen onder van TIENHOVEN en daarna onder PIERSON. Maar ieder voelde toch, 't was bij de Liberalen toen reeds de oude kracht niet meer, en in 1901 boog hun phalanx weer in, en kwam ons tweede Kabinet. En het is zoo, in 1905 herwonnen ze nogmaals hun machtspositie, maar wat te denken van de innerlijke kracht van een Liberale concentratie, die óm weer in de macht te komen, zich verlagen moest tot machinatiën, als waarin toen door hen heil is gezocht. Het bewind, door MR. GOEMAN BORGESIUS na de beruchte overwinning in elkaar geknutseld, is dan ook niet hun eere geweest, maar hun straf geworden. En al hieven ze in December des vorigen jaars niet openlijk hun jubellied aan, toch bleek uit alles de verademing, waarmee ze na den val van het Kabinet de Meester als opleefden, toen, nu niet meer de oude, maar de jonge HEEMSKERK tot Kabinetsformatie geroepen werd.

En was zoo ongedacht onze voorspoed in de beide Kamers der

Staten-Generaal, en, dank zij onze goede, hecht ineengesloten organisatie en doeltreffende coalitie onze triomf in het bewind, evenwijdig hiermee liep een gestadig wassen van onzen invloed in de Staten Provinciaal. Van de elf provinciën, die eens allen tegen ons waren, bleven nog slechts, met Noord Holland, de drie Noordelijke provinciën in liberale handen. De acht overige provinciën, zijn, de éene na de andere ómgegaan. En inmiddels, en hiermeê kom ik tot het doel van uw samenkomst, ging langzaam maar gestadig ook in de Gemeenteraden onze invloed steeds vooruit. Zelfs in de groote steden begonnen we in den Gemeenteraad meê te tellen, en door niets zoo sterk heeft heel het land den hierdoor gewijzigden toestand verstaan, als toen onlangs, eerst in 's-Gravenhage de heer DE WILDE tot wethouder van 't oeconomisch departement, en te Amsterdam nog pas Mr. DE VRIES tot wethouder van onderwijs benoemd werd, en zulks beide malen zelfs met liberale medewerking. Wat Israël zong: „God heeft bij ons wat groots verricht", voegt bij zoo schoone uitkomst ook op onze lippen, en het is te verstaan, dat bij zulk een keer van zaken steeds sterker onder u de drang opkwam om ook een antwoord op de vraag te zoeken: Wat staat ons, als goede Antirevolutionairen, in onze Gemeenteraden te doen? Die vraag was voorheen meer dan eens reeds gefluisterd onder de gemeenteraadsleden in onze dorpen, waar herhaaldelijk zelfs reeds de meerderheid veroverd was, maar begon toch meer nog te knellen, toen we ten leste ook in de groote steden tot meêspreken in het Stadsbestuur geroepen werden. Amsterdam en Urk, THORBECKE had ze, naar Fransch model, over één kam geschoren, maar, als het op het doen van zaken aankwam, voelde ieder toch tusschen een stad van een half millioen en een dorp met nog geen duizend inwoners, het reusachtig verschil.

Nu begin ik intusschen met de hooge beteekenis van het Gemeentewezen op den voorgrond te stellen, niet zooals het zich te plattenlande, maar veeleer gelijk het zich *in de steden* van oude tijden her ontwikkeld had. Zoolang de nomadische groepen trekken bleven leefden ze als stammen meest onder patriarchaal verband, gelijk de Arabieren veelzins nu nog doen. Maar nauwelijks kozen ze vaste woonplaatsen, of uit die vaste woonplaatsen, als grondslag voor een geheel nieuwe saamleving, kwam al spoedig een vrij georganiseerde gemeentewezen op. Bij de Berbers op de Noordkust van Afrika, ontmoeten we van zulk een vrij gemeenteleven de oudste sporen.

Ze ommuurden hun zetel van verblijf met hooge muren, om tegen aanvallen van buiten verzekerd te zijn. De burgers zelven vormden een raad, dien ze Djemaä noemden, en die Djemaä koos een Amin als gemeentehoofd. Reeds meer dan duizend jaar vóór Chistus geboorte was dit vrije gemeentewezen onder deze Berbers bloeiend. Bij de Grieken vinden we, zoodra ze meêgaan tellen, evenzoo nog geen staatsverband, maar wel stedenstichting, en ook de Grieksche steden leefden al spoedig geheel autonoom, eerst oligarchisch, maar welhaast op zuiver democratischen grondslag. En toen, na de Grieken, de Romeinen de meesters van Europa werden, ontwikkelde zich ook bij hen van lieverlede het *municipium*, dat soortgelijke stedestichting in autonomen zin ten doel had. Een stedenleven bij Berbers, Grieken en Romeinen, niet kunstmatig gevormd, maar z e l f s t a n d i g opgekomen, en van zelf gegroeid, om in het zelf inrichten van een eigen huishouden, doel van bestaan te zoeken. Bij de Germaansche stammen, waartoe ook onze voorvaderen behoorden, is dit gemeenteleven eerst veel later opgekomen. Oudtijds had men onder de Germanen nog alleen een militaire, en dus een gemaakte indeeling van het land. Honderd man met hun gezinnen vormden een dusgenaamd *hundrede*, tien hundreden waren tot een *gouw* vereenigd, en daarna hebben over deze hundreden, gouwen en marken, vele graven, baljuwen, schouten en ambachtsheeren het bewind gevoerd. Eerst in de derde periode der Middeleeuwen is het stedewezen, na in Italië, Duitschland, onder de Hanza, en meê in België reeds overlang tot aanzien te zijn gekomen, ook in Nederland door verleening van Grafelijke privilegiën en keurrechten — Nijmegen, Dordrecht en Wijkb. Duurstede vooraan — opgebloeid, onderwijl te plattelande veeleer de kerkelijke gemeente, of het kerspel de formatie beheerschte. En ook ónze steden, toen ze opkwamen, waren niet gegroepeerd door de hooge Overheid, maar dankten haar ontstaan aan geographische ligging, aan opkomenden handel en nijverheid, en werden in hare innerlijke corporatieve kracht gerugsteund door het Gilde en Schutterij. In de worsteling tegen Spanje slaagden deze steden er toen in, steeds verder haar autonome rechten uit te breiden, en niet lang meer of, mét de Edelen en Abten, verkregen ook de groote steden aandeel in het hooge bewind. En wel heeft de Oligarchie der Regenten, waartegen vooral het Calvinistische Oranjevolk almeer in verzet kwam, in de 17e, en vooral in de 18e eeuw,

dit vrije stedenwezen geknakt, maar de positie der steden in ons staatswezen bleef niettemin tot 1798 ongeschonden, en de burgemeesters van Amsterdam golden in het binnen- en buitenland bijna drie eeuwen lang als magistraten van den eersten rang.

Eerst met de Fransche Revolutie is dit gemeentewezen ten onzent van karakter veranderd, en in zijn samenstel verzwakt. Een evolutie trad in, die door den geest der Fransche uniformiteits- en centralisatiezucht gedreven werd; en toen in 1848 deze evolutie voleind was, kende men geen steden meer; was het al, tot zelfs in het kleinste dorp, een *gemeente* geworden; en werd in flagranten strijd met de historische beteekenis van den naam, tot zelfs in het kleinste dorp een „burgemeester" aangesteld; maar helaas, een burgemeester, die niet aan de keuze den ingezetenen, maar aan benoeming door de hooge overheid zijn ambtelijke positie dankte. Dit laatste nu was geen willekeur, maar noodzakelijk, als gevolg van de principieele fout die toen begaan is, om de gemeenten tevens tot Rijksdistrict te maken.

Er is in den goedgeordenden Staat tweërlei huishouding, de *plaatselijke* van de gemeente, en de *generale* voor heel het Rijk. Het hoog gezag, al zetelt het in de residentie, moet nochthans zijn armen over heel het Rijk kunnen uitstrekken. Het maakt de wet voor heel de natie, en moet zich derhalve de naleving en uitvoering van zijn wetten over heel het Rijksgebied verzekeren kunnen. In Engeland eerst, en later in Duitschland en in Oostenrijk, hield men steeds die huishouding van den Staat en die huishouding van de Gemeenten gescheiden. De gemeenteraad bij onze oostelijke naburen, en zoo ook in Oostenrijk, behartigt uitsluitend de aangelegenheden der gemeente, d.i. de belangen der plaatselijke huishouding, en voor de voering van het Rijksbewind heeft men in Pruisen de *Amten* en in Oostenrijk de *Hauptmannschaften*, als geheel zelfstandige organisatiën, *naast* het gemeentewezen ingesteld; iets wat we tot op zekere hoogte vergelijken kunnen met de instelling van de Grietenijen in Friesland, ook al hadden deze anderen oorsprong en ander verband. Immers in zóóver is er toch overeenkomst, dat meerdere gemeenten samen één Grietenij vormden, gelijk in Pruissen en Oostenrijk meerdere gemeenten samen één Amt of één Hauptmannschaft uitmaken. Gevolg hiervan nu is, dat in beide landen de Burgemeester uitsluitend hoofd der plaatselijke gemeente, en, *geen* Rijksagent is, en uit dien hoofde door en uit de inwoners

der gemeente kan gekozen worden. Maar niet alzoo richtte men het hier te lande in. Hier maakte het Rijksbewind het gemeentebestuur zelf tot zijn arm. De uitvoering van 's lands wet werd veelal aan Burgemeester en gemeentebestuur opgedragen, en dit bracht van zelf met zich, dat de Burgemeester als *Rijksagent* door de Hooge Regeering, en veelal *buiten* de ingezetenen, moest benoemd worden. Tot zelfs in de grootste gemeenten greep ook dit laatste herhaaldelijk plaats. Het aloude denkbeeld van „Burgervader" ging hierdoor geheel te loor, en de Burgemeester werd een ingezet ambtenaar, die slechts accessoir ook lid van den Gemeenteraad zijn *kon*.

Dit nu heeft, niet omdat het zoo bedoeld was, maar als logisch en noodzakelijk gevolg, vooral de gemeenteraadsleden te plattenlande maar al te zeer tot marionetten verlaagd. Toen ik voor ettelijke jaren Noorwegen bereisde, vehaalde een intelligente boer mij, hoe zijn voorouders, van vader op zoon, steeds aan het hoofd der gemeente hadden gestaan, maar hoe er nu een jong jurist uit Christiania was aangesteld, omdat geen boer het meer bolwerken kon. En toen ik hem vroeg waaraan dit schortte, zeî hij mij: „Ze hebben te Christiania heel een bundel wetten gemaakt, die hier de burgemeester moet uitvoeren, en daar hebben wij boeren geen verstand van, daar raken we meê in de war." En zooals het in Noorwegen ging, zoo verging het ook hier. Geen jaar verliep, of er kwam weer een nieuwe ingewikkelde wet bij, waarvan een deel der uitvoering aan het plaatselijk bestuur werd opgedragen. Daar moest men dan in gestudeerd hebben, en in blijven studeeren, om er uit wijs te worden. Daarvoor hadden ook ònze boeren geen opleiding genoten. Dat was een wereld apart, waarin ze zich niet bewegen konden. Werd dan toch een enkel maal een boer tot burgemeester gekozen, dan liep hij aan den leiband van zijn Secretaris. En de gemeenteraadsleden raakten in het net van wetsbepalingen schier wanhopig verward. Er *moest* daarom in den regel wel een wetskenner van buitenaf als Burgemeester optreden, en eenmaal op het gestoelte der eere gezeten, had deze vreemdeling die van buitenaf inkwam, heel den gemeenteraad in zijn macht. De Burgemeester toch veelal door den Secretaris voorgelicht, bracht den Raad aan het verstand, dat het zóó moest en niet anders kon dan hij 't voorstelde, en stribbelde men toch tegen, dan werd door Gedeputeerden Staten den burgemeester veelal de hand boven

het hoofd gehouden. In de Woningwet is c.q. het college van Gedeputeerde Staten zelfs op den stoel van den Gemeenteraad gezet, en in Opsterland ging men in 1895 zelfs tot nóg krasser maatregel over. Geheel hetzelfde herhaalde zich hier zoo op civiel gebied, wat men jarenlang op kerkelijk terrein te aanschouwen kreeg. Er was een kerkeraad maar die niet anders doen kon, dan den predikant volgen, en die predikant, werd bij verzet, gerugsteund door het Classicaal bestuur, De reglementen dwongen hiertoe. En of men nu al zegt, dat de goede orde dit zoo eischte, en dat weerspannigheid toch moest gebroken worden, de historie leert juist omgekeerd, dat strijd en worsteling voor zijn rechten, ook al geeft het tijdelijk tot ongelegenheden aanleiding, toch in 't eind vanzelf op het pad van orde terugleidt, maar dat „vechten voor zijn rechten" altoos dit voor heeft, dat het de marionetten opruimt, en zelfstandige kloeke burgers kweekt. Nu zeg ik daarom niet, dat we ten onzent *geheel* op het Fransche spoor zijn uitgegleden. Veeleer zijn er ook onder onze mannen van liberalen huize, denk slechts aan BUYS en aan OPPENHEIM, die steeds met energie en warmte het pleit voor de autonomie der gemeenten gevoerd hebben. Maar ook al zocht men daarvoor formeel zekere waarborgen in het leven te roepen, de practijk *kon* te plattenlande niet anders dan tot alleenheerschappij van den burgemeester leiden, omdat hij tevens Rijksagent was en omdat het weefsel van altoos nieuwe wetten, waarin men zich verstrikte, geen andere oplossing toeliet. Dat het in de steden, vooral in de groote steden, beter ging, lag niet aan andere inrichting, maar alleen aan het feit, dat er in de groote steden vaak leden in den Gemeenteraad optraden die in wetskennis het tegen den Burgemeester konden opnemen. Zoo school wel het hoofdkwaad op het platteland, maar toch had hetzelfde euvel in onze groote steden het niet minder bedenkelijk gevolg, dat Burgemeester en Wethouders er met arbeid overladen werden, en dat het steeds moeilijker viel gereede mannen onder de burgers te vinden, die zich zoo beslommerend ambt lieten welgevallen. Voeg hier nu bij, dat vier decenniën lang ook in zoo menige goeddeels antirevolutionaire plattelandsgemeente bijna stelselmatig Liberalen van buiten af tot burgemeester zijn aangesteld, die dan weer een liberaal tot secretaris lieten benoemen, en ge verstaat het in wat bijna onmogelijke positie zich onze Antirevolutionaire broeders bevonden, die in zulk een gemeente, na veel strijd en moeite, tot leden in

den Gemeenteraad verkozen werden. Wel voelden ze een eigen roeping, en wel begrepen ze, dat ze op een andere huishouding in de gemeente moesten aansturen, maar ze konden tegen den stroom niet op. Het werd hun telkens aan het verstand gebracht, dat wat zij wilden, niet kon, en niet mocht. Het artikelennet met zijn dichte mazen werd hun steeds weer over het hoofd geworpen, en enkele instinctieve wenschen nu daar gelaten, gaven ze ten slotte schier overal den strijd op, en voegden zich naar wat de burgemeester hun aanzeî dat zóó moest, en anders, buiten hen om, toch zou worden doorgezet. De eerbeid voor het zelfstandig gemeentewezen is in onze autoriteits-kringen, als gevolg van het indringen van den Franschen centralisatiegeest, dan ook al meer verzwakt. Zelfs tegen het doen verdwijnen van geheele gemeenten wordt nauwelijks bedenking meer gevoeld. Nu weer maakt men zich te Amsterdam op om heel Watergraafsmeer en Sloten op te slorpen. Aan geen historische rechten van historisch ontstane levenscentra stoort men zich meer. Met de potloodstreep op de kaart wijst men u aan, hoe gemeenten verknipt en versneden zullen worden. En terwijl in Engeland, een stad als Londen, behalve uit de City, uit nog 28 autonome gemeenten bestaat, en Brussel, ten zuiden van onze grenzen, niet één maar *negen* Gemeenteraden telt, bracht de nawerking van de Fransche revolutiegeest onder ons te weeg, dat men geen gecompliceerdheid in het bestuur meer aandurft, en zich een doorloopende reeks van straten en grachten niet anders dan onder één gemeentebestuur denken kan. Het is deze drijvende geest, die ingeslopen in de geheele regeling van onze gemeentelijke verhoudingen, zoo veelzins den rijken zegen, die een vrije gemeentehuishouding biedt, deed te loor gaan, en die het vooral aan onze Antirevolutionaire gemeenteraadsleden in de vlekken en dorpen zoo uiterst moeielijk maakt ook maar iets, naar eisch van onze beginselen, ten goede voor de gemeente tot stand te brengen.

Met eenigen nadruk schoof ik deze overweging op den voorgrond, omdat diezelfde ongewenschte geest zoo licht ook uw straks op te richten Bond op een ongewenscht spoor zou kunnen leiden. De gemeentelijke vraagstukken, die zich in onze groote steden aandienen, zijn van zoo velerlei, zoo ingewikkeld en van zoo uiterst gewichtigen aard, dat ze zoo licht aller aandacht tot zich trekken, en de postie van de gemeenteraadsleden te plattenlande. zelfs in gesprekken, veelal uit het oog

doen verliezen. Nu de wet eenmaal steden en dorpen in het éëne begrip van *gemeente* heeft opgelost, is men zoo licht geneigd, ook bij de bespreking van de gemeentelijke belangen in een Bond als deze, alle onze gemeenten over één kam te scheren; en hiermeê zou immers als van zelf het groote voordeel dat ik van uw optreden wacht, voor een aanmerkelijk deel te loor gaan. Vooreerst toch zijn de plattelandsgemeenten veel talrijker; ten tweede is de invloed der Antirevolutionairen in de gemeenteraden op het platteland veel sterker; en ten derde kan men te plattelande nog altoos veel beter dan in onze groote steden op het gemeenteleven het Christelijke stempel drukken. In de groote steden is de bevolking te hopeloos gemengd en duldt het gemeenteleven uit dien hoofde geen te sterk sprekend stempel, terwijl ge te plattelande, in grooten getale zelfs, gemeenten vindt, die door een schier eenzinnige bevolking bewoond zijn. In Noord-Brabant en Limburg, en ten deele ook in Staatsvlaanderen, leidde dit tot een gemeentelijke huishouding die een beslist Roomsch-Katholiek karakter sints eeuwen droeg en bleef dragen, en waartegen uit onze Residentie zoo goed als nooit gereageerd is. Zoo vindt ge, naar het noorden van ons land toe, tal van andere gemeenten waar wij nauwelijks eenigen invloed kunnen oefenen, maar die dan ook geheel gemoderniseeerd zijn. Maar evenzoo zijn er toch ook een gansche reeks van bloeiende gemeenten in Zuid-Holland, op de Zeeuwsche eilanden, in Gelderland, Overijsel en in Friesland, waar het leven in onzen geest door schier heel de bevolking gemind wordt, en waar toch, ten gevolge van liberale inmenging, de gemeentelijke huishouding veel te flauw ons stempel vertoont, en vooral onder verkeerden Burgemeesters-invloed zoo bitter heeft geleden. Met name in *deze* talrijke gemeenten staan we alzoo voor de vraag, hoe onze gemeenteraadsleden er in slagen kunnen, de trekken van het aloude Christelijke gemeentebeeld weer op te doen komen. Wat in de gemengde steden ondoenlijk is geworden, is in zulke eenzinnige gemeenten nog alleszins bereikbaar. Dáár althans kan de gemeentehuishouding, mits ze worde vrijgemaakt, nog zeer wel op den Christelijken grondslag hersteld worden.

Vergis ik mij niet, dan zal het uit dien hoofde noodzakelijk zijn dat de onderscheiding tusschen steden en dorpen, die historisch gefundeerd was, maar door de wet is prijs gegeven, en die we steeds moeten terug verlangen, in uwen Bond geen oogenblik

worde verwaarloosd. Ge kunt niet aan alle gemeenteraadsleden van antirevolutionairen huize hetzelfde gerecht voorzetten. Voor onze gemeenteraadsleden uit onze dorpen, en voor onze gemeenteraadsleden uit de groote steden, zal een afzonderlijke tafel moeten worden aangericht. De behandeling van de groote problemen der stedelijke huishouding is voor de gemeenteraadsleden uit onze dorpen nauwelijks van eenig belang, gaat buiten hen om, en over hun hoofd heen. En omgekeerd, het Christelijk ideaal, dat te plattenlande nog altoos bereikbaar is, werd almeer voor onze groote steden een utopie, die niemand meer najaagt. Splitsing zal daarom door den eisch der historie, door het essentieel verschil tusschen stads- en dorpsgemeenten, en door het geheel ander soort problemen, dat beide soort gemeenten aan de orde stelt, voor uwen Bond geboden zijn. Er zal eenerzijds een middel moeten gevonden worden, om het noodige licht te ontsteken voor de gemeenteraadsleden te plattenlande, en anderzijds een poging moeten worden gewaagd, om onze stadsgemeenteraadsleden een meer zelfstandige positie in den Raad te doen innemen bij de behandeling van de heel andere problemen die hún worden voorgelegd. Zelfs afzonderlijke vergaderingen voor beide soort gemeenteraansleden zullen allicht gewenscht zijn. Maar hetgeen waaraan onze gemeenteraadsleden te plattenlande in de eerste plaats behoefte zullen hebben, is een *bureau van advies*, waartoe ze zich wenden kunnen met alle vragen, die in hun gemeentelijk leven in behandeling komen, vooral om hen advies te doen inwinnen. hoeverre hun rechten gaan, en hoe ze hun zelfstandigheid tegen den Burgemeester en bij de Gedeputeerde Staten verdedigen kunnen. Zelfs zou het opnemen in uw kring van de leden van Gedeputeerde Staten, juist met het oog op de Gemeentebelangen, in hooge mate gewenscht zijn. Niet zelden toch komt 't voor, dat onze eigen mannen in het College van Gedeputeerde Staten de van liberale zijde voor dit college ingezette routine volgen en zoo, zonder het te merken, en stellig zonder het ook maar in het minst te bedoelen, aan de zelfstandigheid van het gemeentewezen veel meer dan noodzakelijk is, afbreuk doen. Ook een beknopt, helder opgesteld handboek, waarin duidelijk de verhouding tusschen de gemeenteraadsleden en de hooge autoriteiten werd uiteengezet, zoodat elk gemeenteraadslid te plattenlande zelf zien kon wat zijn rechten waren, hoever hij gaan kon,

en op welk punt hij had te zwichten, zou ongetwijfeld de positie van onze gemeenteraadsleden te platten lande sterken kunnen. Maar toch blijf ik in een afzonderlijk Bureau van advies het hoofdinstrument zien voor de vrijmaking van onze Gemeenteraadsleden te plattenlande. Zulk een Bureau leert dan uit de practijk de quaesties kennen, die zich op het platteland voordoen; het verband tusschen die locale quaesties leert het uitzien; en indien de gegeven adviezen, voor zooveel ze van gemeen belang zijn, in het maandblad van den Bond werden opgenomen, zou zich allengs een eenparigheid van gedragslijn kunnen ontwikkelen, die dan later voor de opmaking van ons Gemeentelijk program uitmuntenden dienst kon doen. Vooral onze kundige antirevolutionaire burgemeesters en secretarissen te plattenlande zijn als aangewezen om u daarin met hun raad en hulp bij te staan.

En daarnaast komt dan de geheel andere overweging op, hoe ge positie zult hebben te nemen ten opzichte van de groote, ingewikkelde problemen, die zich voordoen in de zoo saamgestelde huishouding van een dichtbevolkte stad. Van deze problemen is reeds een breede lijst in uw beschrijvingsbrief opgemaakt, een lijst nog wel voor uitbreiding vatbaar, maar toch ook zoo reeds derwijs overladen, dat ge reeds daarmee jaren van onderzoek, van indenken en van regeling uwer gedachten voor den boeg hebt. Daarvoor nu kan uiteraard geen bureel van advies u hulpe bieden. Hier toch komt de moeielijkheid niet op uit onbekendheid met de wet, noch uit den druk door de autoriteiten op onze Gemeenteraadsleden geoefend, maar uit de ingewikkeldheid der materie zelve. Die vraagstukken zullen daarom in goede orde, één voor één, in uw midden aan de orde moeten komen, en de behandeling ervan zal door goede referaten, in duidelijke stellingen saamgevat, moeten worden voorbereid, en eerst na ampele gedachtenwisseling zal uw Bond een poging kunnen wagen, om zijn meening en oordeel over deze vraagstukken in scherpe trekken vast te stellen Eerst zoo zal er eenparigheid van gevoelen kunnen bevorderd worden, en zullen onze gemeenteraadsleden ook in de groote centra der bevolking, weten wat ze willen, zien waarvoor ze moeten opkomen, zal de een met den ander kunnen saamwerken, en zal men niet meer, gelijk dusver, zich er toe bepalen moeten, om te hooi en te gras oppositie te voeren, of naar den indruk van het oogenblik critiek te oefenen, maar,

door het volgen van een vaste gedragslijn steeds meer aan leidenden invloed winnen, ook al bleef men voorshands nog minderheid. Zie het aan de socialistische gemeenteraadsleden, waarlijk lang niet allen mannen van diepgaande studie, maar in Duitschland is men hunnerzijds reeds voorlang tot het vaststellen van een breed communal-program gekomen; dit copieert men dan te onzent; en reeds hierdoor weet elk hunner welke toon moet worden aangeslagen. En de uitkomst leert het, hoe ze, al staan ze maar met twee man geïsoleerd in een groote vergadering, ómdat ze weten wat ze willen, altoos slagvaardig staan, invloed oefenen, en winnen in kracht. Toch mag naijver op hun positie ons niet tot overhaasting verleiden. Zelfs indien wij pas na verloop van een tiental jaren met ons program gereed zijn, zal niemand ons van tragelijk arbeiden kunnen verdenken. Immers niet uit eenige theorie moet ons Program afgeleid, maar uit het indenken én van de te regelen stof én van den invloed die op deze stof van onze beginselen uitgaat, moet ons gemeentelijk Program geboren worden.

Het is toch volstrekt niet alzoo, dat voor elk probleem de oplossing door logische deductie uit ons beginsel is af te leiden. Wie dit waant lijdt aan wat reeds van oudsher als beginselruiterij is gebrandmerkt. In drie klassen zijn deze problemen ingedeeld. Er is een klasse van problemen van *geestelijk* karakter, die rechtstreeks in het beginsel hun oplossing kunnen vinden. Er is een tweede klasse van problemen, die puur *stoffelijk-technisch* van aard zijn, en waar geen beginsel bij te pas komt. En er is in de derde plaats een klasse van *gemengden* aard, die hoewel technisch in opzet, door de aanraking waarin ze met den mensch en zijn organisch leven komen, tegelijk een *ethisch* vraagstuk aan de orde stellen.

De eerste klasse van vraagstukken levert de minste moeilijkheid op, wijl de eisch van ons beginsel zich bij deze problemen op eene voor ieder verstaanbare wijze uitspreekt. Ik noem slechts de Zondagsheiliging, de gebeden in den Raad, de inperking van het drankmisbruik, de publieke vermakelijkheden, met name het kermiswezen, voorts de prostitutie en zooveel meer. Al deze vraagstukken vinden hunne onmiddellijke beantwoording in ons instinctieve leven; verschil hierover is in uw kring nauwelijks denkbaar. Wel kunnen ook deze vraagstukken bij de toepassing

moeilijkheden baren, deels door de bindende en belemmerde macht van de wet, deels met het oog op anders denkende minderheden in de gemeente. We wenschen waar we zelve minderheid zijn, niet door andere onderdrukt te worden, en daarom moet het steeds onze eere blijven ook andere minderheden niet te na te komen. Het niet op eens alles willen, maar gaandeweg op ons doel aansturen, zal hierbij leidende gedachte moeten zijn. Maar hoe dit ook zij, de principieele oplossing van deze soort problemen is van zelf gegeven.

Van bloot stoffelijk-technischen aard daarentegen zijn de vraagstukken, rakende de verlichting, de gezondheidsmaatregelen, de bouwverordeningen, de waterverzorging, den afvoer van faecaliën, de verkeersmiddelen, en wat dies meer zij, vraagstukken, waarbij het geestelijke wel zijdelings aan de orde kan komen, in de zorg voor het personeel, en in de afwering van te groote vrijheidsbeperking, maar die toch op zichzelf door bloot technische gegevens tot beslissing moeten worden gebracht. Alleen het organische leven komt uit beginselen op, het puur mechanische kan niet anders volgen dan de wet van het mechanische. Een fout zou het intusschen zijn, zoo men de bestudeering van deze vraagstukken daarom geheel aan anderen overliet. Het is juist de kennis ook op dit terrein, die uw invloed in den Raad vermeerdert, en ge moogt immers als Raadslid nooit de positie innemen, alsof al het overige u koud liet en alsof ge slechts opkwaamt voor een bijzonder belang dat u meer bepaald ter harte ging. Van zessen klaar moeten onze Raadsleden ook op dit technische terrein zich betoonen. Het *geheel* der Gemeentehuishouding moet ook op onze degelijke medewerking rekenen kunnen. En het zou een ongezonde vergeestelijking van uw ambt zijn, indien het bleek, dat deze soort vraagstukken u onverschillig lieten.

Maar verreweg de grootste moeielijkheden doen zich voor bij de derde klasse, d.i. bij die van de *gemengde* vraagstukken, waarbij wel eensdeels ook een reeks van technische gegevens meetellen, maar die toch anderzijds zoo op allerlei wijze met de hoogste belangen van het organisch leven der burgerij in aanraking komen, dat ze, hoe technisch ook in aanleg, toch schier op elk punt door uw beginsel moeten beheerscht worden. Het finantieele vraagstuk is zeer zeker technisch, want het geld, dat noodig is te vinden, is een technische

kunst, maar tevens raakt dit vraagstuk 't leven der burgerij en niet minder het diepzinnig eigendomsprobleem. Een gemeenteraad, die door belastingsverhooging van een man met *f* 800 inkomen tien gulden per jaar meer afvergt, dwingt zulk een burger tot besparing van even zoo vele guldens op zijn woning, op de voeding en op de kleeding, van zich en zijn gezin, want overschieten kon er op zulk een inkomen niets. En niet minder komt hierbij het eigendomsprobleem aan de orde, vooral bij den steeds sterkeren drang die almeer uitgaat, om door heffing aan den éénen burger een bate te verschaffen die de andere burger dan betalen mag. Bij de armenzorg en bij het onderwijs is de vermenging van het technische met het principieele zelfs nóg sterker. Bij het zoo interessante grondvraagstuk, dat ook voor onze dorpen van zoo hoog gewicht is, stuit ge eveneens en in nog ernstiger mate, niet allereerst op technische, maar veeleer aanstonds op principieele factoren. En komt ge toe aan de vraagstukken van de gemeentebedrijven, van de politie, van de brandweer, van 't abattoir en wat dies meer zij, dan vindt ge u onmiddellijk geplaatst voor de vraag hoe de Gemeente het haar dienend personeel heeft te bejegenen, en niet minder, of de Gemeente door velerlei bedrijf uit te oefenen niet aan het burger-initiatief te kort doet.

Het zijn dan ook vooral deze vraagstukken waarbij te voorzien is, dat zich in uw eigen kring het meeste verschil van gevoelen zal voordoen; waarbij de verhouding van het probleem tot onze specifiek antirevolutionaire beginselen het meest op den voorgrond zal treden; en waarbij niet dan na grondig onderzoek en ampele overweging, vastheid van oordeel en eenparigheid van gevoelen bereikbaar zal zijn. Immers het zijn juist deze problemen, die tweeërlei onderzoek vorderen, het éene naar den eisch van ons beginsel, en het andere naar de technische beteekenis van deze vraagstukken zelven. Voor die dubbele onderzoeking hebben slechts de minsten beschikbare tijd en genoegzame bekwaamheid. Daarbij zijn er in de geesten altoos onderstroomingen van algemeenen aard, die den één meer naar de eere van het gezag, den ander meer naar het volksbelang en de volksvrijheden het oog doen keeren. En daarom mag U wel wijsheid van den Vader der lichten zijn toegebeden, om u op dit netelige terrein met zijn vele voetangels en klemmen den weg zuiver af te doen bakenen, en hen die ge als uw geestverwanten eert dien afgebakenden weg, arm in arm met u, te doen opwandelen. Ook dit laatste, want nu óók in ons

gemeentewezen de politieke partijen steeds scherper tegenover elkander komen te staan, dooft het den moed en breekt het al te droef uw kracht, zoo ge elkander ten aanhoore van andere partijen publiek weerspreekt, in steê van als één machtige phalanx elkander te steunen.

Zoo van harte juich ik daarom het initiatief toe, dat door Uw Comité genomen is. We komen laat op het appel, maar toch niet te laat, zoo maar van dit oogenblik af, het belang, meer nog de noodzakelijkheid wordt ingezien, om ook op gemeentelijk terrein als Antirevolutionaire partij positie te nemen. Worde niemand daarbij ontmoedigd door het omvangrijke en het ingewikkelde van de taak, die op afwerking wacht. Ook op legislatief terrein zijn we van klein begonnen, en door rusteloos door te werken, toch nu reeds tot een welbewuste machtspositie gekomen, die ook door andere partijen, zoo al niet gewaardeerd dan toch *gevoeld* wordt. En mits we onder de oude leuze: „Zonder pretentie, maar ook zonder stilstaan", voortaan ook het gemeentelijk terrein betreden, zal een invloedrijke positie, laat mij zeggen, binnen tweemaal tien jaren ongetwijfeld ook op dit terrein door U veroverd zijn. Op het veel breedere terrein der algemeene potitiek zijn we nu na dertigjarige worsteling gekomen, waar we wezen wilden. Ook daarbij bespotte men ons als „aemechtige joden", toen we houweel en truffel opnamen om onzen bouw te beginnen en nu waait op dit gebouw de vlag reeds van den nok. Laat het het u daarom bij uw gemeentelijke onderneming tot bemoediging zijn, dat we op algemeen politiek terrein reeds zoo hoog in de eigen stijl de muren konden optrekken. Meer dan ge vermoedt zult ge door uw stillen, rustigen arbeid ook op dit terrein zelfs invloed kunnen oefenen inzake de gemeentewetgeving. Dringt, om slechts op dit éene te wijzen, als vrucht van uw optreden in onze gemeenteraden, in de pers, en zoo ook onder het publiek steeds meer de overtuiging door, dat geheel de opzet van onze Gemeente-organisatie niet is wat ze zijn moet, en dat met name de uniforme regeling van alle gemeenten, plaats moet maken voor een regeling die steden en dorpen weer afzonderlijk neemt, en zoo ook, dat de uitvoering der Rijkswetten van de gemeenten op afzonderlijke autoriteiten moet worden overgedragen, dan kan een actie tegen de gemeentewet niet uitblijven, om ook hier het historisch belang tegenover den Franschen

centralisatiegeest weer tot zijn recht te doen komen, eene actie, die later, dank zij het petitierecht, ook door uw eigen Bond kan worden gesteund.

En daarom, verlies u niet te zeer in beuzelingen, steek uw hand niet te ver in het spinrag. Een Bond als de uwe, moet van meet af door een grootsche gedachte bezield worden, en moet de bekoring kennen van een hoog ideaal. Een breede blik op het geheel van ons gemeenteleven moet uw gedachtenkring verruimen. En dit wilt ge zelven immers. Een goed bouwmeester begint niet met de gevelspits, maar met het fundament. En zoo zijn ook onze dorpen en steden niet losse steenen die van bovenaf over het land zijn gestrooid, veeleer omgekeerd zijn onze steden en dorpen de fundamentstukken zelve, waarop heel de bouw van den Staat is opgetrokken. De Fransche Revolutie is met het spinnen van haar centralisatiewebbe uit het rag der theorie steeds van boven af begonnen, wij die de historie eeren bouwen van onderen op. Zoo alleen kan ook voor ons land de gouden eeuw komen, dat ook in onze Antirevolutionaire dorpen onder een eigen bij hare existentie passende regeling, en ontlast van de uitvoering der Rijkswetten, straks onder een zelfgekozen burgervader, een echt Christelijk volksleven tot ontluiking kome, dat, in den Staat als Staat al meer ondenkbaar, in zulke dorpen nog zeer wel krachtig kan opleven. Gaat ge op dát doel af, dan vaart er in uw Bond kracht, en zal er van uw Bond kracht uitgaan. Een nieuwe vleugel zal dan door uw Bond bij onze politieke organisatie worden aangezet. En deze dag der stichting van uw Bond zal voor ons, Antirevolutionairen eens groot in de herinnering zijn als de dag waarop de eerste steen is gelegd voor een monumentalen bouw, in welks schaduw onze gemeenteraadsleden verkwikking vinden. Met hoogen moed daarom voorwaarts, Mannenbroeders! Slaat als goede Calvinisten de hand niet slap, maar ter dege vast aan den ploeg, en rust niet eer die ploeg diep zijn voren door heel het land heeft getrokken. Ons *zelfstandig Gemeentewezen* moet hersteld worden, en voor heel het Vaderland zal uw Bond ten zegen zijn, zoo ge dat grootsche doel, naar de mate uwer kracht, bevorderen moogt.

IK HEB GEZEGD.